

Zoon van David, heb medelijden met mij...

Cantate 23 in de Pauluskerk

Du wahrer Gott und Davids Sohn, dat is de titel van de cantate die aanstaande zondag in de Pauluskerk zal klinken. Een bijzondere cantate die haar geheimen niet zomaar prijs geeft.

BWV 22 en BWV 23 in historisch perspectief

Nadat Bach in 1722 kennis had genomen van het overlijden van Johann Kuhnau, de Thomascantor in Leipzig, besloot hij zijn positie als kapelmeester aan het hof van Anhalt-Köthen op te geven en te solliciteren naar de vacante post. Hij gaf gehoor aan de uitnodiging voor een cantoraatsproef met het voorrecht twee cantates (voor en na de preek) uit te voeren. Hij bracht vanuit Köthen een al gecomponeerd werk mee (BWV 23) en het andere (BWV 22) werd voltooid in Leipzig.

BWV 23 vertoont nog overeenkomsten in stijl en uitvoeringspraktijk met de wereldlijke gelukwenscantates uit Köthen. Daarvan getuigt meteen al het begin van de cantate, een duet voor twee vrouwenstemmen (sopraan/alt) begeleid door een instrumentaal duo, twee hobo's, en een continuo met een bijzondere rol voor de fagot.

Bachs handschrift van de partituur en de originele partijen laten zien dat de eerste drie delen van de cantate inderdaad in Köthen zijn geschreven en dat hij kort voor de auditie in Leipzig een vierde deel heeft toegevoegd. Dit uitgebreide slotkoraal, *Christe, du Lamm Gottes* leent tekst en melodie van het Duitse *Agnus Dei* uit 1528 en stamt uit een oudere maar verloren geraakte compositie, waarschijnlijk Bachs *Weimar Passion* (1717). We kennen het slotkoraal ook uit de tweede versie van Bachs *Johannes Passion*.

Beide cantates zijn bestemd voor zondag *Quinquagesima* ook *Esto mihi* genoemd, de vijftigste dag voor Goede Vrijdag. Het is de zondag voor *Aswoensdag*, het begin van de vastentijd.

De diepte in

Cantate 23 is gebaseerd op de parabel van de blinde man, de genezing van Bartimeüs, nabij Jericho, zoals te lezen in Lucas 18: 35-43. Daarmee is de cantate vrijwel onlosmakelijk verbonden met BWV 22, *Jesus nahm zu sich die Zwölfe*, waarvan de tekst ontleend is aan hetzelfde bijbelboek, Lucas 18:31-34, waarin Jezus zijn twaalf discipelen terzijde neemt en ten derde male zijn komend lijden aankondigt. De twaalf begrijpen zijn woorden niet. Zij blijven in verwarring achter.

Na de preek in 1723 klinkt dan BWV 23. De cantatetekst legt de nadruk op het smeken van de blinde bedelaar en niet op de wonderen verrichtende zoon van David: "Jij, die mijn pijn heeft gezien, heb medelijden met mij...". Het openingsduet (1), Bach schrijft 'molto adagio' voor, ademt een sfeer van onuitsprekelijke droefheid, tekent zoals dat misschien alleen met muzikale middelen kan, de schrijnende vervreemding en eenzaamheid van het menselijk tekort. Blindheid als metafoor voor *la condition humaine*.

Het recitatief voor tenor (2) is een ontroerende smeekbede: "Ach, ga niet aan mij voorbij en laat mij niet zonder jouw zegen gaan". Een volledig begeleid recitatief zoals we dat kennen uit de *passionen*.

Het dan volgende koor (3) verrast de toehoorder met aangename, wereldse dansmuziek in driekwartsmaat. De stijgende melodie op de tekst 'Aller Augen warten, Herr, de allmächtiger

Gott auf dich' dwingt de ogen op te slaan naar de allerhoogste. De terugkerende koordelen worden afgewisseld met een duet van tenoren en bassen. Optimistische coupletten en refreinen, een speels rondo in majeur. Muzikaal gezien een prima afsluiter, maar nu een opmaat voor het imposante slotstuk.

De kracht van de melodie

Elk cantatedeel waarin een koraalmelodie verschijnt, bevat een belangrijk structureel en theologisch thema, soms een theologisch raadsel. De luisteraar, zeker in Bachs tijd, associeert bij de koraalmelodie ook de daarbij passende tekst. Hij wordt er zo toe bewogen over die tekst na te denken.

Nu cantate 23. De grote Bach-kenner Alfred Dürr merkte al op, hoe opvallend het is dat de melodie van het Duitse Agnus Dei, Christe, du Lamm Gottes... erbarm dich unser, al is opgenomen in de oorspronkelijke driedelige versie van de cantate. Je hoort de melodie goed in het enige recitatief, maar ze zit ook handig verwerkt in de basnoten van het vrolijke koorstuk dat daarop volgt. De latere toevoeging van deel 4, een driedelige uitgebreide koraalzetting op melodie en nu ook de tekst van Christe, du Lamm Gottes..., vormt de sublieme apotheose van de dringende smeebeden van de blinde man, eerder zo schrijnend verklankt in het recitatief. Een absolute meesterzet.

De meesterproef

Met beide cantates leverde Bach voor zijn cantoraatsproef een voortreffelijk visitekaartje af van al zijn compositorische en retorische vermogens. Diverse muzikale stijlen uit heden en verleden komen voorbij. Vorm en structuur van beide cantates, zowel apart als gezamenlijk, tonen zowel aandacht voor het detail als een scherp oog voor de grote lijn. De magistrale boog die in het cantatewerk zo vaak loopt van droefheid via geloof naar verlossing. Al zijn kunnen heeft Bach tijdens die ene 'proef' dienst in de Thomaskerk in één groot gebaar geëtaleerd. En dan die majestueuze slotmuziek: hier exploreert Bach de mogelijkheden van een simpele en zich herhalende koraalmelodie. Het resultaat: een indringend muzikaal gebed waarin het menselijk lot, eenzaamheid, pijn, roep om erbarmen, opoffering, overwinning en uiteindelijke overgave, ja alle aspecten uit het hart van de christelijke boodschap zijn opgenomen. Bach leverde dus niet alleen twee cantates maar eigenlijk ook de preek.

De Bach Cantorij Baarn voert cantate BWV 23 aanstaande zondag om 19.30 uur uit tijdens de interkerkelijke en dus voor een ieder vrij toegankelijke dienst in de Pauluskerk. Voorganger is Wies Sarot, pastor van de RK kerken in Eemland. Solisten zijn Paulien van der Werff (sopraan), Nicoline Bovens (alt) en Erik Janse (tenor). Organist is Henk van Zonneveld. Algehele leiding is in de vertrouwde handen van Bas Ramselaar.

Verzoeken dit vignet bij het artikel te plaatsen en –indien mogelijk– een foto van Paulien van der Werff (sopraansolist) en/of Nicoline Bovens (alt) (zie bijlage)